

Az első három parancsolat

I. parancsolat:

Ne legyenek mellettem más isteneid!

Isten megajándékozta a népet azzal, hogy kiszabadította a rabszolgaságból. A Tízparancsolat minden eleme olyan alaptétel, amely abban segít a népnek, hogy megőrizze ezt a szabadságot. Nos, miféle szabadságra vezet ez az első parancsolat?

„Az, hogy az embernek van istene, azt jelenti, hogy van valamije, amiben teljesen megbízik”, mondja Luther az első parancsolathoz fűzött magyarázatában. Az emberek ritkán voltak meg istenek nélkül. Az emberiség történelmének fő problémája nem az ateizmus, hanem azok a hamis istenek, akiknek az emberek elköteleződtek; akiket imádtak, akiknek feláldozták javaikat, sőt olykor saját gyerekeiket is. A II. világháború idején elhangzott prédikációból származnak a következő mondatok: „Számunkra szent a hazánk. A hazáért örömmel és szívesen áldozzuk fel ifjúságunkat, egészségünket és életerőnket, akár a legelső sorokban is. Számunkra szent a haza. Németségünkben Isten szent akaratát tiszteljük.”

Ebben a szövegben hamis istenként jelenik meg a haza, a szülőföld iránti természetes szeretet, amint világosan utalnak erre a vallási fogalmak: a haza szent; szívesen fel lehet áldozni érte az ifjúságot, az egészséget és az életerőt; a németség Isten közvetlen akaratára. Nem is maradtak meg a szavaknál. A szó szoros értelmében feláldozták ennek a bálványának saját országuk és más országok ifjúságát. Az „idegen istenek” mindig áldozatot követelnek; az ember vagy önmagát áldozza fel értük, vagy másokat áldoz fel. Abban a néhány esetben, amikor a háború után bűnvalómást tettek, az emberek azt mondták: Túl kevésbé hittünk és szerettünk. Ez igaz. De azzal is vádolhatták volna magukat, hogy túlságosan hittek, nagyon is túlságosan!

Az Istenbe vetett igazi hit a hamis istenek iránti hitetlenségre, és a velük szembeni, életmentő kételkedésre tanít minket. Arra tanít, hogy semmi sem szent, a szó legmélyebb értelmében semmi sem életmentő, csak maga Isten. Az Istenbe vetett hit arra tanít minket, hogy bizalmatlanok legyünk azoknak az isteneknek, molochoknak a hálóiával és csapdáival szemben, amelyek arra kényszerítenek minket, hogy feláldozzuk nekik a magunk, gyermekeink vagy idegenek életét. Szívünk túlságosan is értékes ahhoz, hogy máshoz kössük, mint az élő Istenhez. Isten kivezetett minket az egyiptomi rabszolgaságból, és nem akarja, hogy ismét eladjuk szabadságunkat olyan bálványoknak, amelyeket „népnek”, „hazának”, „vezérnek” vagy „vérnek” hívnak.

Manapság könnyen felismerjük apáink és anyáink ama homályos korból származó bálványainak torzképét. Gyakran van úgy, hogy csak a gyermekek vagy az unokák ismerik fel elődeik „idegen” isteneit. De melyek a mi isteneink? Melyik bálványt ruháztuk fel Isten vonásaival, és imádjuk így őt? Miben bízunk a szívünk?

A napokban egy általános iskola első osztályában jártam, és meghallottam két első osztályos kislány beszélgetését. Rettenetes világiártassággal beszéltek cipő- és ruhamákról. „Én csak *Marc O’Polo* pulóvert hordok”, mondta az egyik. Mi történt ezzel a gyerekkel? Az értelem és a szív micsoda rabszolgaságába döntötték, hogy így megcsonkultak a vágyai? Mit tettek ezeknek a gyerekek-

nek a lelkével? Hiszen a gyerekek csak saját fogyasztói rabszolgaságunk tükrei. Mire építünk? Mire függesztjük a szívünket, és mit imádunk? Nem Isten féltékenysége tilt el minket más istenektől. Őt a mi szabadságunk és lelkünk szépsége érdekli, ezért tiltja, hogy a hazug istenek rabszolgaságába adjuk magunkat.

Tulajdonképpen mit mond nekünk az első parancsolat a más vallásokhoz fűződő viszonyunkra vonatkozóan? Az iszlámhoz, az ázsiai vallásokhoz, a természetvallásokhoz? Vajon Istennek az a neve, amelyet azok tisztelnek, hazug név? A régi korokban, amikor a világok még nem keveredtek, amikor az emberek nemigen ismertek más vallási elképzeléseket a sajátjaikon kívül, páratlanok tartották magukat, és könnyen mondták, hogy saját vallásukon és saját egyházukon kívül nincs üdvösség. Ma, a kultúrák és vallások keveredésének világában észrevevesszük, hogy már nem vagyunk páratlanok, és a magunk és mások szerencséjére többé nem vitatjuk el más vallásoktól az üdvözítő erőt. A II. Vatikáni Zsinat így fogalmazott: „A katolikus egyház semmit sem vet el abból, ami igaz és szent ezekben a vallásokban. Őszinte komolysággal szemléli azokat a cselekvés- és életmódokat, azokat az előírásokat és tanításokat, amelyek sok mindenben eltérnek ugyan attól, amit ő igaznak tart és tanít, de amelyek nem ritkán mutatják fel annak az igazságnak egy sugarát, amely minden embert megvilágosít.”

Olykor saját vallási elképzeléseinket és saját egyházunkat ruháztuk fel azokkal a tulajdonságokkal, amelyek tulajdonképpen csak Istent jellemzik: páratlanság, kizárólagosság, tévedhetetlenség. Nem muszáj *mindennek* lennünk, keresztény egyházként sem muszáj *mindennek* lennünk, és ez nagy megkönnyebbülés az életben. Mi ismerjük a végesség kegyelmét és szabadságát. Csak véges lényekként lehetünk testvéri lények, és bánhatunk testvéri módon más vallási elképzelésekkel. Ha véges lényként fogjuk fel magunkat, akkor nincs szükségünk arra, hogy elvitassuk másoktól az igazságot és az élethez való jogot. Minden „páratlansági gondolkodás” agresszív, és épp elég gyakran volt halálos másokra nézve. Az, hogy Isten mellett nincsenek más isteneink, azt is jelenti, hogy nem csinálunk bálványt saját vallásunkból és saját egyházunkból. Szép dolog, ha felfedezzük más egyházakban és más vallásokban, hogy testvéreink az igazságban, és hogy olyan emberek ők, akik Isten sok neve közül egy másikon tisztelik őt.

Ennek ellenére létezik saját hitünk életrajzi egyszerűsége. Ha úgy döntöttem, hogy keresztény leszek, akkor ez az életeleképzelés minden más életeleképzelésnél többet fog jelenteni nekem. Nem cserélhetem ki Krisztust bármilyen más lehetséges alakra. Saját történelmemmé fogom tenni a kereszténység történelmét. Elsődlegesen ennek a hagyománynak a dalait, történeteit, hitről alkotott megfogalmazásait fogom magamévá tenni. Sokféle, a hittel kapcsolatos elképzelést lehet tisztelni, de az ember nem lehet egyikben otthon. Emlékszem egy egyetemi hallgatóra, aki elkésve érkezett az egyik teológiai szemináriumra, s azzal mentegetőzött, hogy egy indián izzasztó kunyhóban volt a mesterével, majd azt mondta, hogy korábban is kell elmennie, mert még van egy szemináriuma az iszlám *szufi* misztikájáról. Egy globális világban, amelyben a különfé-

le vallások legkülönfélébb töredékei özönlenek felénk, igencsak feltehetjük a kérdést, hogy tulajdonképpen hol is van az otthonunk, melyek az elsődleges dalaink és szövegeink. Csak úgy lehet tartósan hinni, ha felismerhető emberek vagyunk; ha magunk is tudjuk, és másokkal is tudatjuk, hová tartozunk, mit találunk szépnek, és mit szeretünk. Tudnunk kell mondanunk valamit önmagunkról. Ki kell állnunk saját igazságunk mellett, és nem szükséges, hogy elvitassuk másoktól a szépséget és az igazságot. Csodálatos szabadság ez: lehetünk *valamik*, és nem muszáj *mindennek* lennünk; képesek lehetünk elmondani valamit magunkról, és meghagyhatjuk Istennek a páratlanságot; miénk annak szabadsága, hogy nem muszáj diadalmaskodnunk másokon.

II. parancsolat:

*Né csinálj magadnak istenképet,
és semmiről se készíts ábrázolást,
ami fenn van az égben, lenn van a földön,
vagy a vízben a föld alatt!*

Két, egymásnak ellentmondó tételt lehet megfogalmazni a hittel kapcsolatban. Az egyik tétel: A hit képeket rajzol Istenről, mivel nem élhet vakon. A másik tétel: A hit túllép a meglévő képeken, s gyakran lerombolja és elpusztítja őket, ahogyan Mózes is lerombolta a Sínai-hegynél az aranyborjút, amelyben Istenének erejét tisztelte a nép.

Az első tétel: A hit képeket rajzol Istenről. Egy képek nélküli hit vigasztalan hit. Az élet alaphelyzeteiben az ember nem tud boldogulni a maga egyszerű nyelvével. Maga a nyelv is a képiesség felé tör. A nyelv elveszíti meghatározói jellegét, szárnyalni kezd, és semmilyen definíció nem képes többé utolérni. Így beszélünk, amikor szeretünk. Így beszélünk fájdalomkban, szomorúságunkban, vágyakozásunkban. A képekhez menekülünk, mivel normális nyelvünk túl szűkös. Ezek a képek azonban nem fényképek; senkit nem akarnak „elkapni” és rögzíteni. Olyan képek, amelyek valaki felé sietnek, és át akarják ölelni. Ilyen helyzetekben az ember átérzi saját nyelvének elégtelenségét. Ahogyan egyik hullám megtöri, és meghaladja a másikat, úgy bukfenceznek át egymáson a képek, s az ember folyton új képekkel kísérletezik. Maga a kép töri össze a másik képet, s válik képrombolóvá.

A második tétel: A hit le is rontja a képeket. Habakuk prófétánál olvassuk: „A képek hazugságra tanítanak.” A képrombolás egyik alaptörténetével az aranyborjú említett beszélésében, a Kivonulás könyvének 32. fejezetében találkozunk. Az izraelita nép a pusztában van, Mózes felment az Isten hegyére, és úgy tűnik, nem tér vissza. Mihez igazodjanak, ha elveszítették vezetőjüket? Így hát leszedik fülbevalóikat és karkötőiket, és aranyborjút öntenek, Istenük erejének képmását. Nem, nem egy másik és idegen isten képét alkották meg maguknak. Saját Istenüket akarják ábrázolni, azt, aki kihozta őket Egyiptomból. De miért lángol fel akkor Isten haragja? Hiszen jót akartak, és valamihez csak kellett igazodniuk, miután eltűnt Mózes, a vezetőjük, aki kapaszkodót és biztonságot jelentett nekik! Mi helytelen volt ebben?

A pusztai nép garanciát akart kapni arra, hogy Istene jelen van. Istene erejét akarta „foglyul ejteni” az erős bika drága képében. Azt akarták, hogy a látható kép alakjában Isten mindenkor a nép rendelkezésére álljon. Így vált a kép bálványképpé. Ez már nem a szabadság Istene volt, aki kivezette a népet a rabszolgaság házából, és kimentette a tengerből. Ez egy emberi mérték szerint kiszámítható és kezelhető bálvány volt. A szabadság Istene azt ígérte a

A jelenkori irodalom egyik legszebb helyét *Christa Wolf* Kasszandra c. regényében találtam meg. A látoknő ezt jövődöli Trója meghódítóinak: „Ha abba tudjátok hagyni a győzelmeket, városotok fenn fog maradni!” A kocsihajtóval folytatott beszélgetésben Kasszandra elismeri, hogy senkit sem ismer, aki abba tudta volna hagyni a győzelmeket. Majd így folytatja: „Azt hiszem, nem ismerjük a természetünket. Hogy nem tudok mindent. Így aztán meglehet, hogy a jövőben léteznek majd olyan emberek, akik képesek lesznek életté alakítani győzelmüket.” Ha egyházként megszabadulunk győzelmi kényszereinktől, akkor hitünk meggyőző lesz; meggyőző saját magunk számára, gyermekeink számára, és talán még azok számára is, akik nem osztják hitünket.

népnek, hogy vele lesz. A nép kapott egy ígéretet, de garanciát nem. A nép azt hitte magáról, hogy vallásosan viselkedik, amikor aranyból és ezüstből elkészítette az értékes képet. Valójában bálványt készített magának, amikor Isten megfoghatatlan ígérétnél többet akart birtokolni, vagyis amikor maga akarta garantálni maga számára Istent. Így költözhet be a vallásba a bálványimádás – hirtelen, és anélkül hogy észrevennénk. Mindenütt, ahol Isten képei és nevei többé nem nyelvi kísérletek és megközelítések, ahol a nevek és a képek többé nem nagy szerelmi játékok, hanem végérvényes megállapításoknak és tisztázásoknak számítanak, fennáll annak a veszélye, hogy nem Istenünk van, hanem bálványunk.

Szívesen elismerjük ezt az idegen vallásokra vonatkozóan. De érvényes-e a kereseténységre is? Egy ponton mindenképpen mélységes veszély fenyeget minket, nevezetesen akkor, amikor lényegileg férfinek rajzoljuk meg Istenünket, főképpen férfi tulajdonságokkal ruházzuk fel, és férfineveket adunk neki. Vajon nem hímneműek-e azok a főnevek, amelyekkel liturgiánkban és imáinkban megszólítjuk őt? Atya, Úr, Király, Mester! Természetesen ezek a nevek is csak Isten ruhájának egy csücskét ragadják meg; veszélyessé akkor válnak, ha kizárólagossá tesszük őket. Miért nem szólítjuk meg őt az „Anyá” meleg nevével, miért nem szólítjuk Nővérünknek, Menyasszonyunknak? A férfias nevekkkel és képekkel azt gyakoroljuk be, hogy ténylegesen azt higgyük, Isten férfi, és ennek az Istennek a férfiak a tulajdonképpeni képmásai, tulajdonképpeni helytartói a családban és az egyházban egyaránt. E képekkel azt gyakoroljuk be, hogy a nők a másodikak, akik nem képesek bizonyos feladatokat ellátni az egyházban, éppen annál fogva, hogy nem férfiak. A férfiak egyenesen megtagadják a nőktől saját nemüket, amikor nem „nővéreknek”, hanem „testvéreknek” nevezik őket a liturgiában. A nőknek az ilyen bekebelezések elleni lázadását talán mindnyájunkat megóvna a bálványimádástól.

Istennek adott neveink tehát nem pusztán csalás és ámitás. Ezekben a képekben erő van, és valóságot hoznak létre. Hogy hamis vagy helyes neveket használ-e a hit, abból is lehet látni, hogy szabad-e játszanunk a nevekkkel; megváltoztathatjuk, bővíthetjük-e őket, új neveket találhatunk-e ki. Isten titkát nem tudjuk megfejteni az általunk adott nevekkkel. E nevekkel futunk ugyan feléje, de elérni nem tudjuk őt. Ahol az emberek hite a legmélyebb, ott névtelen nevekkkel szólítják meg Istent; olyan nevekkkel, amelyek szétmállasztják a szilárd képeket és körvonalakat. Tehát elsősorban nem olyan neveket adnak neki, mint az „Atya” vagy a „Király”, hanem minden megkötést meghaladva így szólítják: Levegő, Alap, Éjszaka, Víz,

Forrás, Csoda, Hajnalpír, Fény. Ezeknek a képeknek már nincs nemük, sem nem hímnemük, sem nem nőnemük. A nyelv megszépül, mint a költészet és a szerelem nyelve.

Isten, aki kivézetett minket a rabszolgaság házából, parancsai által a szabadságunkat akarja megteremteni, vallási nyelvünk szabadságát és szépségét is. Kár, hogy vallási nyelvünk olyan szegényes. Épp az imént figyeltem meg az egyik unokámat, amint rendületlenül ugrált a lépcsőről

nagyanyja karjaiba. Nem félt, hogy melléugrik, és leesik. Csak ugrott, és tudta, hogy elkapják. Így kellene tennünk hitünk nyelvezetével is: ugranunk, játszunk és próbálkozunk kellene, s tudnunk, hogy olyan Istenünk van, akinek képtelenség „melléugrani”. Ennek a nyelvnek a céljával nem a teológiai korrektséget kellene kitűzni, hanem annak megkísérlését, hogy megérintsük a titkot – még ha alkalmankint megégetjük is a körmünket.

III. parancsolat:

*Emlékezzél meg a szombatról:
Tartsd szentnek!*

A harmadik parancsolat is arra szolgál, hogy a szabadságra emlékeztessen, és azt védelmezze: „Emlékezz arra, hogy szolgálta Egyiptomban, és az Úr, a te Istened hatalmas kézzel és kiterjesztett karral kihozott téged onnan. Ezért parancsolta meg neked az Úr, a te Istened, hogy tartsd meg a szombat napját.”

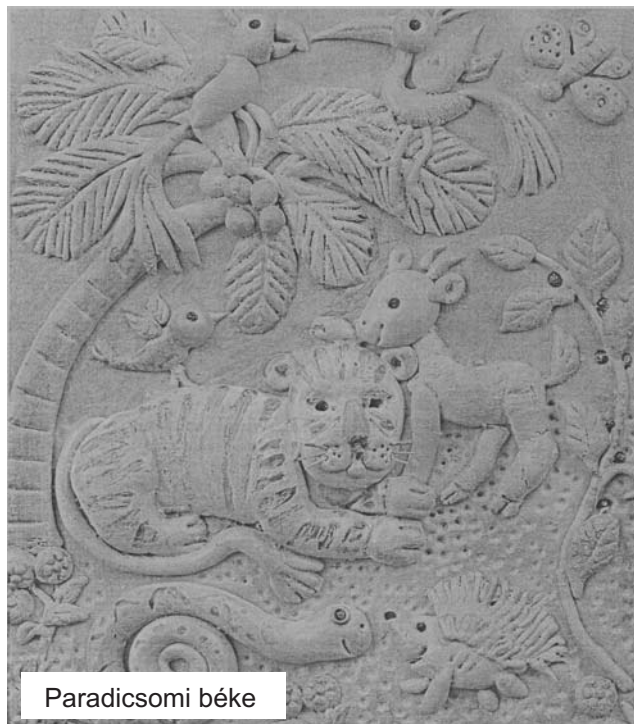
A szombat emléknapp volt Izrael népe számára az új földön. Azért, hogy sose felejtsek el, honnan jöttek: az idegen országbeli rabszolgaságból, ahol kizsákmányolták őket, és ahol nem maradhattak életben gyermekeik. A szombat parancsával Isten a szabadság gondolatát és a szabadság szeretetét vési bele a népbe. A nép szemmel láthatóan éppoly szívesen árulja el saját szabadságát, ahogyan elárulja Istenét. Az emlékezés folytatódik. A népnek ezen a napon saját kezdeteinek boldogságára és szépségére is gondolnia kell, a teremtésre és a paradicsomra. Amikor vége a szombatnak, a zsidó családapák nézzék meg ujjkőrmeiket. Feltetelezték ugyanis, hogy a körmök annak a paradicsomi bőrnek az utolsó nyomai, amely egykor, a boldogság és az egészség-mivolt idején jellemezte az embert. A kezdetre történő emlékezés annak reményévé vált, ami egyszer majd bekövetkezik a Mennyek Országában. Ott véget ér az élet fáradtsága, senki sem lesz mások zsákmánya, és nyilvánvalóvá válik mindenki királyi méltósága. Ily módon szombaton kiléptek a jelen vesződéséi közül. Az emberek azt játszották, amik egyszer majd lesznek: szabadok a szabadság földjén, fiai és lányai annak az Istennek, aki létrehozta a jóság birodalmát. Ezen a napon nem végeztek szolgáló munkát, mert a megmenekültek szerepét játszották. Fehér kenyeret ettek, és bort ittak, dalokat énekeltek, mintha már jelen lenne a teljes élet. Ennek az előjátéknak a révén már beköszöntött az igazi élet kora. Semmi sem jön el, ha előbb nem „játsszák elő” és előzetesen nem szönek róla meséket. A szombatot királynőnek, menyasszonynak és Isten koronájának hívják; dalokkal bátorítják magukat arra, hogy belépjenek abba az országba, amely még csak ezután jön el. Az egyik szombatköszöntő énekben ez áll: „Ne állj megszegyenülten, ne keseregj! Miért görnyedsz, miért bánkódsz? Serkenj fel! Fel, ragyogj, hiszen Világosság érkezik!”

Az embert nemcsak az teszi széppé, amit már elért, s amire képes. Vágyakozása és kívánságai is megszépítik. Az ember szabadsága akkor kezdődik el, amikor álmodozni kezd a szabadságról. Ezek az álmok a hamis jelen elleneségei: elvitatják a jelentől azt a jogát, hogy a végérvényes világnak tüntesse fel magát. „Egy napon megtörténik!” – erre irányul azoknak az embereknek a vágyakozása, akiknek többre van szükségük, mint amit a jelen kínál. Addig ember az ember, amíg a szabadság földjét kémleli, és amíg vágyakozik rá. Csak ott nincs mit várni már, ahol az ember már nem vár semmit. Akkor nincs mit várni már, ha az ember annak tartja magát, akinek mindenki ismeri – a kis zsidó munkásnak, aki alig tudja ellátni a családját; annak az

asszonynak, aki az élet vesződéséi közepette neveli a gyerekeit. Akkor nincs mit várni már, ha az ember már nem ama másik ország fiának és lányának tartja magát, amelyet már most kenyérrrel, borral, dalokkal ünnepel.

A keresztyének Krisztus feltámadására emlékezve egy másik napon, vasárnap ünneplik ezt a szabadságot. De ugyanazt ünnepeljük, az emlékezést az élet jó kezdetére, illetve annak a teljes életnek az elővételezését, amelyet most még fátyol fed. Micsoda szépség rejlik a szombat vagy a vasárnap ünneplésében! Micsoda merészség a vasárnap által elvitatni a végérvényesség jogát az élet jelenlegi kínjaitól, a szolgáló élettől! Micsoda merészség megengedni magunknak az énekek és imádságok költészetét! Más ruhát öltetni, másképp enni és inni, s ezzel azt az embert játszani, aki egykor leszünk!

A más ruha és a másfajta viselkedés nem csupán külsőség volt, hanem utalás a dolog szellemére is. Volt valami dacosság abban a régi korban, amelyben figyelembe vették a szombatot vagy a vasárnapot. Az emberek a kor szegénysége és szűkössége ellenére kivonták magukat a funkcionálás parancsa alól. Az emberek és az állatok ideje és ereje parlagon hevert, nem hozott profitot. Az emberek egy nap erejéig kivonták magukat a kényszerek birodalmából. Elővételezték a nekik szánt méltóságot. Ez a nap megszüntette a különbséget úr és szolgáló, szegény és gazdag között. „A szombatot ünnepelni azt jelenti, hogy megtapasztaljuk végső függetlenségünket a civilizációtól és a társadalomtól, a teljesítménytől és a félelemtől. A szombat annak a hitnek a megtestesülése, hogy minden ember egyenlő, és hogy az emberek egyenlőségében áll nemesség-

Paradicsomi béke

gük. Az ember legnagyobb bűne az, ha megfélemledik arról, hogy királyi gyermek” (Abraham J. Heschel).

Házunk közelében az egyik benzinkút így toboroz vevőket: „Nyitva a nap 24 órájában és a hét 7 napján!” Micsoda ellentét! Nincs többé szombat, nincs többé emlékezés, nincs szünet, nincs ritmusa az életnek és az időnek – már csak profit van! Ez az új isten, aki nem akar többé dalokat, nem akar megemlékezést arról a szabadságról, amely csak zavarná terveit. Állandó szolgálai függésünk és rendelkezésre állásunk tömjénfüstjét követeli. Ez az isten kioltja emlékezetünket azzal, hogy folytonosan foglalkoztat minket; ő a kifulladás és az apró kívánságok istene.

Sokáig szenvedtünk a vasárnap vagy a szombat merev, jogi értelmezésétől. De még az is hasonlíthatatlanul szebb volt a nyughatatlanlás, a fejvesztettség és a kioltott álmok mai kényszeréhez képest. Már nincs időnk arra, hogy szomjazzuk a szabadságot és megéljük az élet értelmét. Roppantta növekedett az embernek az az igénye, hogy mindent maga intézzen el, miközben elsatnyul a dolgokat elviselni tudó képessége. Kultúrkörünk embere csak ak-

kor érzi igazoltnak magát, ha csinál valamit, és önértelmezése összeomlik, mihelyt nem élheti meg magát tevékenykedő embernek. Úgy tűnik, a száguldás helyettesíti az élet értelmét. A száguldás azonban csak más kifejezése a veszélyes tébolynak. Egy ilyen kultúrában lehet-e másban remélni, mint saját erőnkben? Szabaddá teheti-e magát az ember a világ nagy titka számára, és átadhatja-e magát ennek a titoknak? Megtarthatja-e nagy, pénzzel be nem teljesíthető vágyait?

Mi lesz gyermekeinkből és unokáinkból ebben a kultúrában? Megtanulják-e még, mi a ritmus, ha már nem létezik a vasárnap, és soha nem szakad meg az idő? Már csak a lineáris és sivár időről lesz fogalmuk, de a ritmus gyógyító erejéről nem? Ismernek-e még majd imádságokat? Ismerik-e még majd a vágyak nagy, szomjas nyelvét? Felelőssek vagyunk gyermekeink lelkéért. Isten a mi kezünkben fogja számon kérni.

Fulbert Steffensky

Forrás:

F. S., Die Zehn Gebote. Anweisungen für das Land der Freiheit

Az evangéliumok Jézusa megérint minket

Sok ember számára érdektelenné vált az egyház, s a hit elvesztette kézenfekvő voltát. Vajon nem lehetséges-e, hogy templomaink azért is válnak egyre üresebbé, mivel az istentiszteleteken egy kultikusan és dogmatikusan beszűkített Jézus-képet adnak tovább, amely már nem szólítja meg az embereket? Annak követelménye, hogy az elbizonytalanodott társadalom világos keresztény arcúval találkozzék, éppen a fiatalabb lelkészek esetében azt eredményezi, hogy prédikációikban olyan dogmatikai formulákhoz igazodnak, amelyek imamalomszerű ismételtetésük révén üres szövevényekké válnak. Ritkán veszik pontosan tudomásul a napi evangéliumot, inkább *elsietetten feltöltik dogmatikai bizonyosságokkal*. Eszerint Jézus az Isten Fia, aki engedelmesen ráhagyatkozik mennyei Atyjára, és vállalja a keresztalált, hogy megváltson minket bűneinktől. Annak örökös hangsúlyozásával, hogy Jézusban Isten emberré vált, igen gyorsan azonosítják Jézust Istennel, olyannyira, hogy még a neve is elvész. E miatt a magyarázat során elkövetett teológiai-dogmatikai beszűkítés miatt a hallgató számára feltáratlan marad az evangéliumok elbeszélői ereje, és a szónokok inkább az értelmén keresztül szólítják meg a hallgatót, semmint az átfogó érzékelés útján. De miért ne sikerülhetne már olyan elevenné tenni az elbeszélő Jézust, hogy Lukács kijelentése ma is érvényessé váljék: „Az egész nép rajta csüngött, és úgy hallgatta” (19,48).

Elbeszélő szövegek

szükségessége

Nincs a birtokunkban Jézusról szóló, szenvedélymentes és pártatlan történetírás. Ez csalódással töltheti el a modern embert, aki túlértékeli a tényeket. De a náci korszak történelmi megragadásának esetében is egyre világosabbá válik, hogy a történelmi ténytérületen fáradozó ábrázolások nem elégségesek ahhoz, hogy ma valóban tudatosítsák bennünk az akkori bűncselekmények rettenetességét. Szükségünk van arra, hogy *elbeszélői módon*, költői szavak jelenítsék meg az egyéni sorsokat. Amikor egy szerző olyan cselekményt talál ki, amelyben a történelmileg ellenőrizhető eseményeket a fantáziája segítségével átalakítja, akkor az elbeszélés vagy a regény addig nem tapasztalt mélységben találja el az olvasókat. A Jézus életéről szóló újszövetségi elbeszéléseket talán ennek a belátásnak köszönhetjük.

Amikor Kr. u. 70 táján Márk – alighanem elsőként – már nem csupán a Megfeszített felmagasztalásáról szóló üzenetre vonatkoztatta az *euangelion* [jó hír] szót, hanem Jézus nyilvános fellépésére is, vagyis Jézus saját igehirdetésére és tetteire, akkor fontos fordulat ment végbe a Jézusról szóló beszédben: az volt a cél, hogy életének elbeszélése *jelentővé tegye* őt az akkori hívők és az eljövendő nemzedékek számára egyaránt. Emögött talán az a felismerés áll, hogy a hitvallási formulákkal történő,

dicsőítő és értelmező beszéd Jézus haláláról és feltámadásáról (ld. pl. Róm 3,25-26) hosszú távon elveszíti azt a vonzerőt, amely elevenen tarthatná a Jézusra emlékezést. Hogy az evangélisták négyeszer is az elbeszélő formát választották, felkeltendő az emberek lelkesedését Jézus iránt – ez elárulja azt a meggyőződésüket, hogy Jézust nem képes megragadni az, aki csak hittételek tanítójaként fogja fel őt. Aki történeteket beszél el, az mást akar. Az elbeszélés *megtestesít*. Az evangéliumok keletkezésekor már létező Beszédforrás (*Quelle*, röv. Q) összehordott beszédészövegei címszerűen tagolódtak, s így figyelmen kívül maradt, milyen alkalommal mondta Jézus az egyes tanításokat – pedig Jézus mindig valamilyen konkrét helyzetben beszélt, és szavai a lehető legszorosabban kötődtek vigasztaló és segítő tevékenységéhez, valamint a legkülönfélébb emberekhez, akikkel találkozott. Kipróbált elbeszélői formák segítségével ezek az emberek valamennyien eleven cselekvőkké válnak, akiknek a helyzetébe bele tudjuk élni magunkat. Jézus kedvtelne abban, hogy nyitott módon találkozzék a társadalom minden rétegéből kikerülő legkülönfélébb emberekkel, még ellenfeleivel is, ez a kedv átragad ránk is, és így közvetlenül tanúi lehetünk annak, hogyan jutnak el emberek a Jézusba vetett hitre, vagy hogyan utasítják vissza őt.

Aki közel akar kerülni Jézushoz, az nem hitvallási formulákra vágyakozik, hanem bele akar merülni egy el-

beszélésbe, és azt akarja, hogy az megragadja. A hit belső átalakulást feltételez. Éppen manapság, amikor a fiatalok már semmit sem tudnak Jézusról, érzékeny szavú értelmezőkre van szükség, akik feltárják számukra az evangéliumok történeteit. A fiatalok nemcsak azt akarják, hogy tanítást kapjanak Jézusról, hanem azt is, hogy Jézus megérintse őket.

Nyelvi érzékenységgel bíró értelmezők

A Biblia nagy kultikus tiszteletben részesül: ünnepélyesen körbehordozzák, kiemelkedő helyre teszik és megtömjénezik. De van-e ennek megfelelő, a gondosság által meghatározott értelmező művészet, amely tiszteli az Igét, ahelyett hogy dogmatikai kényszerzubbonyt húzna rá? Tulajdonképpen minden egyházi igehirdetőt be kellene vezetni tanulmányai során abba, hogyan kell irodalmi-köl-

tői szövegeket olvasni. Csakhogy a felelősökben még mindig él az a sötét fenntartás, hogy a Biblia irodalmi szemlélete veszélyezteti a hitet. A *poézis* [költészet] szóban a görög *poiein* = tesz, csinál ige rejtőzik. A Jézusba vetett hit által megragadott írók igyekeztek *nagy kifejezőerejű szövegeket* alkotni, olyanokat, amelyek nyomatékosan kiemelik Jézus üzenetének elvárásait. Akiben nem alakult ki a nyelvi tudatosság, az süket marad a Biblia elbeszélésmódjára.

Az evangéliumok igazsága nem abban áll, hogy pontosan emlékeznek a dolgokra, hanem abban, hogy hitábrázolásuk *irodalmilag hiteles*. A szerzőknek meg kellett kérdezniük maguktól, vajon megtalálták-e a helyes szót a maguk hitbeli meggyőződéséhez, illetve ahhoz, hogyan prédikált Jézus, és hogyan bánt az emberekkel. Hogy érthetővé váljanak címzetteik számára, olyan értelmezési mintákhoz nyúltak, amelyeket készen talál-

tak az Ószövetség, valamint a görög-római kultúrkör írásaiban. A szövegek felvilágosítást nyújtanak azoknak a korai gyülekezeteknek a hitéletéről, amelyekben a tagok megélték a Jézus-hagyományt. Ily módon olyan elbeszélés jött létre, amely láthatóan keletkezésének történelmi pillanatában gyökerezik. Mivel ezek a gyülekezetek ebben az időszakban váltak le a zsidó kultikus közösségről, mindkét oldalon agresszív magatartásról tanúskodnak. Ettől a türelmetlen viselkedéstől ma meg kell szabadulnunk. Ehhez is éles hallású elővigyázatosságra van szükség.

Az evangéliumok elbeszélői tágassága

A prédikátorok hajlanak arra, hogy az evangéliumok szövegeit bizonyító anyagként vessék be a Jézusról mint Krisztusról szóló tanok mellett, ahogyan azokat az egyházi tanítóhivatal

definiálta. Nem veszik a fáradságot ahhoz, hogy észrevegyék egy-egy szakasz elbeszélői vonalvezetését, hogy kifürkéssék, mi történik az ábrázolt személyek között, és mi tárul fel azok szavai között. Minden jézusi mondásnak megvan a maga *situációs és konstellációs szövegösszefüggése*. Ha kiszakítják őket ebből a szövegösszefüggésből, és más szövegösszefüggésből származó mondatokkal vegyítik, akkor ezzel megfosztják érzelmi felhangjaiktól, és száraz tantétellé nyomorítják őket. Sok kereszténynek éppen csak a tudata peremén él, hogy Jézus rengeteg különböző emberrel találkozott, mind egyiket egészen személyesen szólította meg, belebocsátkozott kérdéseikbe és szükségükbe, és új életre bátorította őket. Jézus sok mondatának jelentésgazdagsága csak akkor kezd kibontakozni, ha figyelembe vesszük, hogy *kinek mondta* azt.

Noé bárkája

Nem mindegy például, hogy az elbeszélő szerint férfiakhoz vagy nők-höz intézte-e Jézus az adott mondatot. A bevett felfogás szerint Jézus az apostolokra bízta üzenetének lényegét, azok pedig az egyház férfiainak adták tovább Jézus tanításait. Az evangéliumok azonban nem kevés olyan történetet tartalmaznak, amelyekben Jézus nőkkel találkozik: a hozzájuk intézett szavaknak saját hangszínük és saját tömörségük van. Az igehirdetők ennek ellenére csekély jelentőséget tulajdonítanak ezeknek a szavaknak. A hosszú megszokás miatt hiányzik az az érzékelő képességük, amelynek segítségével észrevehetnék e szavak különlegességét. Ráadásul az evangéliumok szerint a nők jobban megértették Jézust, mint a vezető zsidó férfiak és saját tanítványai is. Ez utóbbiak aziránt érdeklődnek, ki a legnagyobb közülük, és miféle trónokon fognak ülni, amikor eljön Isten Országá. Hogy megmutassa nekik, mit jelent szolgálni, Jézus kötényt köt maga elé, és megmossa a lábukat. Az ezekről beszámoló evangélisták véleménye szerint Jézus jól tudta, hogy az őt követő, és neki vagyonukból szolgáló nők jobban megértették, mit jelent szolgálni. *Jézus sajátos módon tárulkozik fel előttük*, a velük folytatott beszélgetések üzenetének lényegét tárják fel (ld. a Mártával, a Jákob kútjához érkező vagy a szír-föníciai asszonnyal folytatott beszélgetéseket: Jn 11. és 4., ill. Mk 7. f.). Ők a szenvedéshez is más-képp viszonyulnak, mint tanítványai, akik becstelennek tartják azt, és cserbenhagyják őt.

Összességében a férfiak vallási-politikai gondolatvilága az, amellyel szemben Jézus megpróbálja érvényre juttatni a maga felfogását, s amely végül véresen leszámol vele. Az ellenfeleivel folytatott vitákban Jézus már nem szelíden tanít, hanem keményen figyelmeztet és élesen helyreigazít. Az egyháznak manapság mindenképp előtt *önmagára* kell vonatkoztatnia ezt a jézusi haragot. Messzemenően összhangban áll tehát Jézussal a gyülekezetvezetők és az egyházi tisztségviselők figyelmeztetése bűnös botlásokra, ha magatartásuk Jézus ellenfeleire hasonlít: „Szívesen járnak hosszú ruhákban, kedvelik, ha az utcákon és tereken köszöntik őket, és minden ünnepi lakomán a díszhelyeken akarnak ülni” (Mk 12,38).

Húsbavágó szövegek

Az evangéliumok szerzőit dicséret illeti irodalmi munkájukért. Igen bo-

nyolult teológiai szövegeket hoztak létre, amelyek azonban dísztelen egyszerűségük okán sok helyütt időtlen költői erővel hatnak. Általuk nemcsak Jézus tanítása, hanem *lénye is megérint minket*. Amikor Jézus kihallja a tömegből a vak koldus, Bartimeus kiáltását, amikor magához hívhatja, és megkérdezi tőle: „Mit tegyek veled?” (Mk 10,51), akkor ez az egyszerű mondat elárulja részvétét és a hátrányos helyzetű ember iránti rokonszenvét, amely e szakasz egész elbeszélés-módját meghatározza. Ugyanilyen megragadó pontosság jellemzi azt a történetet, amely Jézus és a házasságtörő asszony találkozását beszéli el (Jn 8,1-11). Aligha lehet szívhez szólóbban elmesélni, mit jelent a megtérés és az újrakezdés ajándéka a büntető törvénykönyv keménysége által meghatározott világban: „Felgyenesedett, és így szólt hozzá: *Asszony, hol vannak a vádlóid? Senki sem ítélte el? Ő azt felelte: Senki, Uram!* Akkor Jézus így szólt hozzá: *Én sem ítéllek el. Menj, és mostantól ne vétkezzél többé!*” Maga Jézus a megtestesülése Isten határtalan megbocsátó készségének, amelyet hirdet. Mennyire húsbavágóan van elbeszélve Péter árulásának története! A szenvedéstörténet milyen csekély méretű szövege szólaltatja meg a szájhösködést, a gyáva bukást, Péter rettegését és aztán sírását saját bűne miatt! Lukácsnál Jézus megbocsátó tekintete hordozza Péter egész nyomorúságát (Lk 22,60).

A Hegyi Beszéd tanításai olyan életpéldákat céloznak, amely új szellemiségből fakad. Aki úgy hallgatja ezeket a tanításokat, hogy nem ragadja meg őt Jézus, azt nem jut el arra az *érzületre*, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy e tanokat meg lehessen valósítani. Ha azt mondják nekem, hogy szeressem az ellenségeimet, akkor hajlok arra, hogy ezt olyan parancsként fogjam fel, amely túlterhel engem. De itt sem szabad figyelmen kívül hagyni azt a *szövegösszefüggést*, amelybe Máté és Lukács is beleágyazta az ellenségszeretetet, nevezetesen a gyengéd utalást a Mennyei Atya sajátosságára: „*ő ugyanis felkelti napját jókra és gonoszokra, és őt ad igazaknak és bűnösöknek*” (Mt 5,45). Jézus arra buzdít, hogy ehhez a nagyvonalúan adakozó, mindenestül irgalmas Atyához váljunk hasonlókká. Ez is egyik megjelenítése annak az Istennek, akít a bőrünkön érzünk, valahányszor a napon járunk vagy ülünk!

Konkrétan egyszerű és drámaian kihegyezett szövegek

A költők különösen is nagyra becsülik Jézus példabeszédeit. Egy modern lengyel lírikus, T. Rósewicz megvallja: „*úgy szemlélem példázatait, / oly egyszerűen, / mint egy búzakalászt*”. De amennyire meghatározza a példabeszédek nyelvezetét a jóság és az életközeli bölcsesség (példabeszéd az irgalmas samaritánusról vagy a tékozló fiúról), ugyanannyira képesek haragot és megsemmisítő feddést is kifejezni (példabeszéd a talentumokról). Az ajándékait kihasználatlanul hagyó lusta szolgáról szóló végső ítélet Máténál így hangzik: „*Ezt a haszontalan szolgát hajítsátok ki a külső sötétségre! Ott bógni fog, és fogait csikorgatja majd*” (Mt 25,30)! Lukács megfogalmazása még brutálisabb: „*Ellenségeimet pedig, akik nem akarták, hogy királyuk legyek, hozzátok ide, és szemem láttára mészároljátok le őket*” (Lk 19,27)! Itt figyelembe kell venni, hogy az evangélisták ez esetben – a zsidók keresztényüldözésének hatására – éppúgy eltávolodtak a hiteles Jézustól, mint az írástudók és farizeusok elleni beszédekben (pl. Mt 23. f.).

És egyáltalán: az értelmezéskor nem szabad figyelmen kívül hagyni minden elbeszélés egyik alaptörvényét, tudniillik azt, hogy a *tulzás* csak annál hitelesebben emeli ki a lényegét. Ezért azt a kérdést is fel kell tenni, hogy a csoda-elbeszélések vajon nem a lényeg kiemelése érdekében öltöttek-e éppen ilyen elbeszélési formát.

Történetek elbeszélése nélkül nincs emlékezés

Ha nem meséltek volna el történeteket Jézusról, ha Jézus nem testesült volna meg közvetlenül az őt ábrázoló szavakban, akkor az évszázadok során bizonyára elhalványult volna az emlékezete. Aki ma úgy magyarázza az evangéliumok szövegeit, mintha az ismert hitválsági formulák alapján már eleve tudná, kicsoda Jézus, az még nem került mélyebb, személyes kapcsolatba Jézussal. Ha azonban tekintetbe vesszük a szentírásudósok kommentárjait, és ugyanakkor éber hallással beleéljük magunkat az archaikus egyszerűséggel, s mégis meggyőző költőiséggel megformált jelenségekbe, akkor lehetővé válik az *eleven találkozás* Jézussal. Aki csak dogmatikai igazolást vagy erkölcsi tanítást keres e jelenetekben, nem fog rátalálni az ezekben az elbeszélő szövegekben rejlő kincsre.

Irmgard Rech

Forrás: Imprimatur, 2006/8